Reeducarea – posibile origini occidentale?

Luminița Banu

„Dacă nu ai trecut prin închisoare, nu cunoşti cu adevărat statul!”, afirma cândva Tolstoi. Parafrazându-l, putem susține că cine nu a trecut prin închisorile regimului comunist, nu a cunoscut adevărata față a acestui regim. Valabilitatea afirmației este şi mai deplină dacă ne referim la acel cumplit experiment cunoscut îndeobşte sub denumirea de „reeducare”.

Idealul formării „omului nou” a fost afirmat la nivel de stat de ideologii marxişti îndată după triumful revoluției bolşevice din Rusia. Comunismul, fiind o ideologie bazată pe aşa numita luptă de clasă, ridica în fața proletariatului (teoretic, clasa socială învingătoare) problema debarasării de “învinşi”, de cei condamnați de “mersul istoriei”. Soluțiile care s-au profilat au fost, în esență, două: reeducarea şi/sau exterminarea. Numitorul comun al celor două căi de eliminare a “duşmanului de clasă” era reprezentat de teroare, aceasta reprezentând, în viziunea unor analişti[1], esența regimurilor totalitare.

Subsumat idealului de a crea “omul nou”, procesul de reeducare prin violență, desfăşurat în condiții de detenție, a reprezentat obiectul de studiu al multor cercetători[2] dar, trebuie spus, o astfel de întreprindere presupune, din start, o temeritate deosebită. Pe de o parte, sărăcia evidentă a surselor documentare credibile[3], pe de altă parte, implicațiile morale şi, de ce nu?, psihologice, pe care şi le asumă cercetătorul justifică o astfel de afirmație.

[1] Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 602

[2] Virgil Ierunca, *Fenomenul Piteşti*, Humanitas, Bucureşti, 1990; Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Experimente totalitare. Modelul reeducării: Piteşti, Gherla, Canal, 1949-1952*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3, p. 7-16; Mircea Stănescu, *Reeducarea totală. Fenomenul Piteşti*, în „Revista de Cercetări Sociale”, nr. 2, p. 51-59;

[3] Documentele de arhivă fiind create chiar de exponenții sistemului totalitar trebuie analizate cu multă circumspecție, chiar (sau mai ales!) atunci când au fost produse în încercarea de reinstaurare a „legalității socialiste”, cum a fost de pildă anchetarea torționarilor de la Piteşti, în frunte cu Țurcanu.

De ce atunci un nou demers pentru descifrarea mecanismelor reeducării[4], cea mai dură metodă folosită pentru ”fabricarea” omului nou”? Pentru că, aşa cum observa Gabriel Liiceanu, “omul nou este inovaţia care a costat omenirea cel mai mult. Pagubele pe care le-a produs această inovaţie sunt în principiu incalculabile”[5]. Dacă statele comuniste au dispărut de pe scena politică europeană, “omul nou”, creat în interiorul acestor state, este prezent în viaţa cotidiană, fapt ce explică în bună măsură evoluţia atât de sinuoasă a societăţilor post-comuniste. Prin urmare, analiza genezei, a mijloacelor şi metodelor utilizate de comunişti în crearea acestui produs considerăm că este de un acut interes nu doar pentru istorici, ci şi pentru sociologi, psihologi, politologi şi, în ultimă instanţă, pentru fiecare cetăţean al începutului de mileniu.

Studiul nostru se opreşte asupra reeducării violente, pe care o putem numi “de tip Piteşti”. Dacă informaţiile asupra conţinutului acestui tip de reeducare sunt relativ numeroase graţie literaturii memorialistice[6], dacă scopul urmărit prin reeducare a fost în general identificat[7], *originile* acestui macabru experiment continuă să rămână necunoscute, abia presupuse, atenţia analiştilor fiind captată mai ales de *conţinutul* şi *obiectivele* reeducării.

---

[4] Necesitatea deconstrucţiei tehnicilor şi simbolurilor comuniste poate fi argumentată şi prin nevoia de ceea ce Ruxandra Cesereanu numea „contrareeducare” – “o mişcare etică, dar concretă, de ieşire din letargia robotizată (lobotomizarea simbolică) indusă de comunism” – cf. Ruxandra Cesereanu, *Contraspălarea creierului ori contraeducarea ca posibil concept,* în „22”, anul XIV, 15-21 aprilie 2003, p. 8-9

[5] *Apud* Antoaneta Tănăsescu, *Un Făt-Frumos de laborator, un Făt-Frumos de tip nou: omul nou*, în Lucian Boia (ed.), „Miturile comunismului românesc”, vol. I, Ed. Universităţii, Bucureşti, 1995, p. 17

[6] Dumitru Bacu, *Piteşti - centru de reeducare studenţească*, Ed. Atlantida, Bucureşti, 1991; Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri din mlaştina disperării. Cele văzute, trăite şi suferite la Piteşti şi Gherla*, vol. I-II, Ed. Gama, Bucureşti, 1995; Eugen Măgirescu, *Moara dracilor*, în „Memoria”, nr. 13 şi 14, p. 33-40, p. 20-25; Fag Negrescu, *Piteşti: aprilie 1949-august 1951*, în „Memoria”, nr. 7, p. 22-33; Costin Merişca, *Tragedia Piteşti. O cronică a “reeducării” din închisorile comuniste*, Institutul European, Iaşi, 1997

[7] Cei mai mulţi autori par să fie de acord că scopul era, în primul rând, unul de factură ideologică: anihilarea oricărei intenţii de opoziţie faţă de ideologia şi regimul comunist şi transformarea foştilor opozanţi în susţinători fervenţi, în *oameni noi*. Vezi, în acest sens, Virgil Ierunca, *op. cit.*, p. 18 sau Vasile Dem. Zamfirescu, *Psihanaliza comunismului,* în vol. „Căutarea sinelui”, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1994, p. 257

Majoritatea celor trecuţi prin reeducarea de tip Piteşti, ca şi cercetătorii fenomenului, par să fie de acord cu un lucru: originea sovietică a acestui experiment, iar numele cel mai des invocat este acela al pedagogului sovietic Anton Semionovici Makarenko[8]. Acesta a efectuat în Uniunea Sovietică în anii '20 şi '30 primele experimente de a crea *oameni noi* prin intermediul muncii „în colectivitate şi pentru colectivitate". Sistemul lui Makarenko a fost exersat pe tineri infractori, pe copii şi adolescenţi abandonaţi. Aceştia, adunaţi în colonii, erau organizaţi în brigăzi de muncă şi lucrau sub o supraveghere menită să impună o disciplină severă. Timpul liber era, practic, anulat fiind ocupat, în afară de muncă, cu îndoctrinarea cu teoriile marxist – leniniste.

Meritul lui Makarenko a constat în descoperire rolului pe care colectivul îl poate juca în modelarea individului de-structurat (pedagogul foloseşte termenul „explozie" pentru a numi stările sufleteşti prin care trece cel supus reeducării)

Când Makarenko leagă „explozia" de colectiv, el transformă o simplă tehnică, utilizată cu succes de CEKA în anchete, în ceva superior: o *metodă de reeducare*. Colectivul este cadrul în care personalitatea este sfărmată în bucăţi, aruncată în aer, „explodată". Este locul în care individul nu mai are unde să se refugieze, pentru că este încolţit din toate părţile şi nimeni şi nimic nu-l poate salva. Şi dacă anchetele erau individuale, reeducările au ca ţintă grupurile. Pedagogia sovietică este una de masă, ea nu se ocupă de individ. În acest proces Eul nu mai este stăpân pe propria voinţă, pentru că aceasta a fost deja anihilată. Cel supus reeducării este acum ghidat, pe lângă acţiunea „pedagogului", de ordinele şi acţiunile colectivului, care poate hotărî în locul lui şi pentru el. Dar victoria nu este totală decât atunci când cel supus reeducării descoperă o iluzorie recompunere în identificarea sa cu colectivul reeducator. Semnul succesului reeducării este atunci când, totalmente destabilizat, Eul descoperă în propria sa transformare sentimentele mulţumirii. Mijloacele utilizate în procesul inducerii „exploziei" sunt bătaia, torturile fizice şi psihice, presiunea continuă a colectivului asupra celui supus reeducării.

Dar Makarenko a fost oare singurul teoretician al reeducării comuniste? Considerăm că un răspuns afirmativ ar fi prea facil şi ar împiedica înţelegerea adecvată a vastităţii proiectelor comuniste de "proiectare şi edificare" a omului nou.

[8] Teoriile acestuia au devenit cunoscute publicului românesc încă din 1949 când a fost tradusă principala sa lucrare, „Poemul pedagogic", de către editura Cartea Rusă.

Lumea occidentală afla cu surprindere, în anii ’50, de existenţa unor teorii ale manipulării fiinţelor omeneşti în scopul aservirii ideologice totale. Formulate în anii ’30 de poliţia politică a Uniunii Sovietice, sub directa îndrumare a sinistrului Beria, aceste îndrumări teoretice au devenit notorii în Occident sub denumirea de “Manualul comunist de instrucţiuni privind războiul psihopolitic”.

Pus la dispoziţia Comitetului pentru Activităţi Antiamericane de un anume Kenneth Goff, membru al Partidului Comunist American, manualul a cunoscut o carieră fulminantă, beneficiind de numeroase traduceri şi reeditări[9]. În introducerea la prima ediţie, Kenneth Goff afirmă că a fost membru al partidului comunist între 2 mai 1936 şi octombrie 1939, acţionând sub numele propriu, dar şi sub pseudonimul John Keats. În perioada în care a fost membru al partidului comunist a urmat cursurile unei şcoli din Milwaukee, Wisconsin, şcoală ce funcţiona sub denumirea „Eugene Debs Labor School”. Aici ar fi fost antrenat pentru “toate fazele războiului fizic şi psihologic. Pentru distrugerea societăţii capitaliste şi a civilizaţiei creştine”. Aici ar fi fost iniţiat şi în tainele „psihopoliticii” – tehnica prin care mentalul colectiv al unei naţiuni poate fi „capturat şi dirijat” în scopul supunerii acesteia în faţa agresiunii comuniste. În 1939 Kenneth Goff a depus mărturie în mod voluntar în faţa Comitetului pentru Activităţi Antiamericane condus de Martin Dies.

Manualul propriu-zis este precedat de o *Prelegere ţinută la inaugurarea cursului de psihopolitică*, datată 1936, Moscova, şi atribuită lui Lavrenti Beria. Lucrarea este structurată în 15 capitole având titluri sugestive: *Obiectivele statului privind individul şi masele*, *Despre supunere în general*, *Folosirea psihopoliticii la răspândirea comunismului* sau *Remedii violente*.

Menţionăm că nu vom face aici o dezbatere asupra autenticităţii acestui manual, ştiut fiind că, încă de la prima sa editare occidentală, sovieticii au afirmat că este un fals fabricat în laboratoarele serviciilor de informaţii capitaliste, după modelul „Protocoalelor Înţelepţilor Sionului”.

În analiza noastră plecăm de la premisa că acest manual este autentic şi credem că desfăşurarea analizei va oferi suficiente argumente în acest sens. De la bun început ne-a atras atenţia capitolul VII intitulat *Anatomia mecanismelor stimul-reacţie la om*. Acest capitol este esenţial pentru înţelegerea modului în care specialiştii sovietici

[9] Cititorii români au putut cunoaşte conţinutul manualului în urma publicării sale în foileton în revista „Memoria”, începând cu nr. 21.

înțelegeau să-şi atingă obiectivele în domeniul manipulării persoanelor şi pentru obținerea unor mutații psihologice atent dirijate[10], pentru crearea, în ultimă instanță, a omului nou.

Conform celor susținute de autorii manualului în acest capitol, omul „este un animal caracterizat de mecanismul stimul reacție. Toate capacitățile lui de reacție, chiar şi etica şi morala lui, depind de maşinăria stimulent-reacție”[11]. Considerăm că această afirmație preia teoriile lui Pavlov referitoare la obținerea reflexelor condiționate.

Potrivit autorilor, se consideră ca fiind suficientă introducerea unui stimulent suficient de puternic în „anatomia mentală” a omului pentru ca individul să reacționeze şi să răspundă ori de câte ori este „trezit” de o sursă din exterior. Acționând asupra individului prin diferiți stimuli coercitivi, specialistul regimului comunist[12] trebuie să obțină **un anumit comportament observabil** (subl. ns. L.H.), bine determinat, în concordanță cu scopul urmărit.

Similar teoriei pavloviene[13], reflexul condiționat apare ca urmare a stabilirii unei relații directe stimul-reacție (S-R). Această relație este deosebit de complexă întrucât psihicul uman înregistrează toate componentele mediului înconjurător în care se află un individ. Când mediul include brutalitate, teroare, şoc şi mai ales când individul a fost afectat direct de aceste componente ale mediului, „amprenta” acestora asupra psihicului său va fi deosebit de puternică şi de rezistentă în timp. Atunci când o

---

[10] Analiştii fenomenului torturii politice consideră că sovieticii şi chinezii au fost cei care au revoluționat tortura în secolul al XX-lea, prin metoda „spălării creierului” şi a reeducării – Ruxandra Cesereanu, *Originile şi avatarurile «spălării creierului» şi ale reeducării*“ în „Analele Sighet 9”, Bucureşti, 2001, p. 307

[11] „Memoria”, nr. 23, p. 56

[12] Aceşti „tehnicieni ai minții” sunt numiți în manual „agenți psihopolitici”

[13] Trebuie remarcat că behaviorismul datorează foarte mult experimentelor efectuate de Ivan P. Pavlov. Acesta a pus bazele teoriei reflexelor condiționate şi a încercat să descopere mecanismele reflexelor. Meritele sale, recunoscute de lumea ştiințifică încă la începutul secolului al XX-lea (laureat Nobel pentru medicină în 1904), au fost reconfirmate de Lenin printr-un decret emis la 24 ianuarie 1921 în care se specifica faptul că activitatea ştiințifică a lui I.P. Pavlov are “o enormă semnificație pentru clasa muncitoare din întreaga lume”. Partidul comunist şi guvernul sovietic au acordat întreg suportul posibil pentru cercetările lui Pavlov şi ale colaboratorilor săi. Uniunea Sovietică a devenit un important centru pentru studierea fiziologiei şi psihologiei. Oraşele Moscova şi Leningrad au găzduit, între 9-17 august 1935, al XV-lea Congres Internațional de Fiziologie.

sursă de comandă exterioară va reactiva una din componentele acestei „fotografii mentale” a mediului, acesta va reacționa similar momentului în care a avut loc condiționarea (trauma sau, aşa cum o numesc autorii manualului, „vătămarea”).

Un exemplu inclus în manual este suficient de ilustrativ: „De pildă, când un individ este bătut şi i se spune în tot timpul bătăii că trebuie să asculte de anumiți şefi, în viitor el va simți un început de durere în clipa când începe să fie neascultător. Însăşi durerea instalată reacționează ca un polițist, căci experiența individului îi demonstrează acestuia că nu poate să se împotrivească căci altfel va avea să sufere de pe urma anumitor şefi”[14].

Mecanismele stimulent – reacție trebuie organizate de aşa manieră încât durerea să se subordoneze comenzii. O reacție de supunere totală se poate obține doar prin stimulenți suficienți de brutali, capabili să „vatăme” într-adevăr organismul. Aceşti stimulenți trebuie aplicați în condiții optime. Mai precis, s-a observat că organismul este mai puțin capabil să reziste la un stimulent în condiții de privare de hrană, odihnă. Ca urmare, stimulii trebuie aplicați indivizilor care au fost supuşi unor “tratamente” de reducere a capacității de rezistență, până la completa extenuare fizică şi psihică.

Prin aplicarea corectă a stimulilor adecvați se poate abține un comportament determinat, ființa umană devenind doar un mecanism ce poate fi dirijat, controlat şi dominat. Pentru regimul comunist acest tip uman reprezenta un ideal urmărit cu perseverență, iar tehnicile amintite succint anterior nu au rămas literă moartă în spațiile geografice intrate sub influența ideologiei comuniste.

Dar au aparținut oare integral aceste teorii ideologilor de Kremlin? Au dispus aceştia, în primii ani de după triumful revoluției bolşevice, de specialiştii şi laboratoarele necesare unui studiu aprofundat al personalității umane sau au preluat şi dezvoltat teorii deja formulate în cadrul unor cercetări anterioare?

Surprinzător este faptul că la începutul secolului al XX-lea în Statele Unite apărea o nouă perspectivă asupra obiectului de studiu al psihologiei. Aceasta punea un accent deosebit pe relația directă dintre stimul şi reacție - S-R. Cel care a formulat

[14] „Memoria”, nr. 23, p. 56

această nouă abordare a psihologiei a fost John B. Watson[15] prin publicarea, în 1913, în „Revista de Psihologie" a unui articol intitulat „Psihologia aşa cum o vede un behaviorist".

Watson consideră comportamentul ca fiind „ansamblul răspunsurilor ajustate stimulilor care îi declanşează"[16] şi, ca urmare, psihologia s-ar reduce la studiul cuplului stimul – reacţie. Această teorie psihologică, cunoscută sub denumirea de *behaviorism,* susţine că doar stimulul şi reacţia, între care există o relaţie directă, sunt obiectivi şi pot fi studiaţi prin metode obiective, iar tot ceea ce se interpune între stimul şi reacţie trebuie înlăturat.

Behaviorismul venea să înlocuiască psihologia introspectivă, care avea ca obiect de studiu viaţa psihică interioară, cu o finalitate terapeutică şi ameliorativă, cu o psihologie care simplifică nepermis de mult omul şi viaţa sa, reducându-l la o relaţie de tipul S – R, a cărei finalitate vizează descoperirea şi formularea legilor cauzale cu scopul dirijării comportamentului.

Făcând o analogie cu teoria sistemelor, mintea umană este privită ca un sistem cu mai multe intrări (stimuli) şi mai multe ieşiri (comportamente) ce depind numai de intrări, deci care nu au nici o legătură cu starea internă a sistemului (stări mentale).

Watson şi discipolii săi consideră că numai comportamentul poate fi studiat în mod obiectiv, observat, măsurat şi cuantificat. Sfera vieţii psihice este împărţită în trei clase de organizări comportamentale: *viscerale* (comportamentele prin care se exteriorizează emoţiile: frica, furia, mânia), *motorii* (comportamentele manipulative, posturale, locomotorii), *laringeale* (comportamentele verbale datorate mişcărilor laringelui). Astfel, imaginile vizuale sunt, de fapt, tensiunile musculare ale ochilor, reprezentările sunt reamintirea senzaţiilor kinestezice, gândirea este "o vorbire cu voce joasă, pentru sine", "nu gândim cu creierul, ci cu sistemul de arcuri nervoase ale laringelui şi organelor anexe", deci gândirea se identifică cu limbajul.

Se poate observa cu uşurinţă că acest om "creat" de behaviorism este acelaşi cu cel pe care agentul psihopolitic instruit la şcoala lui Beria trebuia să-l formeze deoarece "omul behaviorist" este omul concret, real, însă mutilat şi sărăcit sub raport psihic, dezgolit de orice conţinut psihologic: conştiinţă, sentimente, voinţă.

---

[15] Interesant de notat faptul că Watson era zoo-psiholog şi afirma: „comportamentul uman nu este diferit de comportamentul animal". Experienţele sale asupra şobolanilor au fost reluate, la altă scară, de comunişti prin folosirea persoanelor umane.

Un fin analist al fenomenului totalitar, George Orwell, reliefează existenţa acestui tip uman într-o societate totalitară, ba chiar îl consideră ca fiind reprezentativ. Personajul principal al romanului „1984" observa cu groază un membru model al Socengului, partid totalitar al ipoteticei Anglii a anului 1984: „Winston avu un sentiment bizar, anume că individul nu era om, ci un fel de duplicat, un manechin la care nu creierul vorbea, ci laringele. Ceea ce ieşea din el erau cuvinte, dar nu vorbire în adevăratul sens al termenului: era un zgomot scos în stare de inconştienţă, ca măcăitul unei raţe"[17].

Individul este produsul unui proces de condiţionare lentă şi odată format este greu de schimbat. Schimbarea ar presupune mai întâi decondiţionarea şi apoi re-construirea personalităţii. Optica lui Watson asupra schimbării personalităţii pare a fi fost pe deplin împărtăşită de „reeducatorii" comunişti.

Watson a avut fideli discipoli nu numai în lumea comunistă ci, deopotrivă, şi în ţările occidentale democratice. Cel mai celebru este B.F. Skinner a cărui reputaţie ştiinţifică îşi are originea în testarea teoriilor lui Watson în condiţii de laborator. Skinner a dezvoltat şi teoria *condiţionării operante* conform căreia ne comportăm într-un fel anume numai pentru că ştim cu certitudine că acest gen de comportament a avut consecinţe certe în trecut.

Ca şi Watson, Skinner neagă faptul că mintea ori sentimentele ar juca vreun rol în determinarea comportamentului. Omul nu are nici suflet, nici raţiune ci doar un creier care răspunde la stimuli externi. Un alt discipol nu ezita să afirme: „Noi suntem maşini biologice şi nu acţionăm conştient; mai curând reacţionăm la stimuli"[18]. Ideea că omul este doar o maşină biologică intră în contradicţie flagrantă cu imaginea creştină asupra omului, văzut ca o imagine a lui Dumnezeu, fiinţă superioară, creativă, gânditoare. Skinner a mers atât de departe încât a afirmat că procesele mentale şi conştiinţa sunt "metafore şi ficţiuni"[19].

Aceste idei ale behaviorismului au avut o largă influenţă. Conceptele şi metodele sale au fost introduse în educaţie şi multe cursuri au fost fundamentate pornind de la prezumţiile behaviorismului. Sociologia a fost şi ea infiltrată de acest

---

[16] *Apud* Mielu Zlate, *Introducere în psihologie*, Şansa SRL, Bucureşti, 1994, p. 71

[17] George Orwell, *1984,* Ed. Univers, Bucureşti, 1991, p. 50

[18] David Cohen, *Behaviorism,* în Richard L. Gregory (ed.), *The Oxford Companion to the Mind,* Oxford University Press, New York, p. 71

[19] B. F. Skinner, *Skinner on Behaviorism,* în *ibidem,* p. 75

curent al psihologiei sub forma sociobiologiei care consideră că valorile morale îşi au rădăcinile în biologie.

Faptul că behaviorismul leagă omul de lumea obiectelor şi de lumea oamenilor de care este înconjurat şi care acţionează asupra lui în calitate de stimul, faptul că acesta neagă rolul conştiinţei şi combate valorile creştine a făcut ca această teorie să se bucure de aprecierea ideologilor comunişti. Prin behaviorism psihologia a fost reintrodusă pe linia materialismului şi determinismului natural şi social, negat de introspecţionism.

Finalitatea behaviorismului, ameliorarea şi dirijarea comportamentului uman, oferea un nesperat câmp de lucru pentru psihologii şi psihiatrii regimurilor comuniste. În închisori, în lagăre şi colonii de muncă şi chiar asupra cetăţenilor „liberi" s-au experimentat o serie întreagă de stimuli în vederea „transformării claselor sociale în mase"[20].

În numele unui anumit ideal antropologic, în sensul de omul – măsură a tuturor lucrurilor, totalitarismul a încercat să-l transforme pe om, să-l recreeze pe Adam, adesea în modul cel mai brutal şi inuman. Cum altfel am putea explica acele complete schimbări ontologice ale condiţiei umane din anii 50? Torţionarii, folosind cele mai brutale metode de „reeducare", îşi sileau semenii să repudieze tot ce aveau mai sfânt: pe Dumnezeu (dacă erau credincioşi), familia, prietenii, trecutul, până la ultima valoare care ar fi putut să-l ajute să-şi recreeze identitatea, umanitatea. Cu cât de-construcţia (de-condiţionarea) era mai totală, cu atât succesul reconstrucţiei (condiţionarea) era mai mare. Prin intermediul torturii fizice şi psihice, individul „reeducat" (modelat după chipul şi asemănarea unei făpturi dezumanizate) urma să devină, la rându-i, un "educator".

Toate acestea au fost posibile datorită faptului că natura a fost postulată drept substitut al lui Dumnezeu, iar, la baza existenţei, materia a fost substituită spiritului[21]. Masele care au strivit individul au anihilat fiinţa umană creatoare de valori. Ura, metamorfozată în principiu de viaţă, şi conflictul, văzut ca mecanism al „devenirii", au înlocuit relaţiile normale bazate pe afecţiune, compasiune pentru fiinţa umană.

---

[20] Hanna Arendt, *Originile totalitarismului,* Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 596

[21] Părintele Galeriu, *Timpul schimbării. Opţiuni fundamentale în dialogul actual dintre credincioşi şi societate,* în „Religion in Communist Lands", vol. 19, nr. 1-2, Summer 1991, Keston College, p. 67

După ce au malformat percepțiile asupra ființei umane timp de aproape un secol, ideile emise de Pavlov, Watson şi discipolii lor şi-au epuizat, se pare, forța de atracție. Umanitatea pare să se fi trezit din acest vis rău. Cu privire la noile concepții asupra locului şi drepturilor spiritului în structura creierului uman e suficient să-l cităm, de pildă, pe Roger Sperry, laureat al Premiului Nobel: „conceptele actuale privind relația dintre spirit şi creier indică o ruptură radicală față de doctrina materialistă şi behavioristă consacrată care a dominat neurologia ultimelor decenii. În loc să renunțe la studierea conştiinței sau să o ignore, noua interpretare recunoaşte pe deplin primatul fenomenului interior al conştiinței ca realitate cauzală”[22].

Analiza fenomenului totalitar din secolul al XX-lea demonstrează că o serie de concepte precum evoluție, ideologie, dictatură, supremația maselor, lupta de clasă sunt parte integrantă din sistemele totalitare, demonstrând fără putință de tăgadă că nu conducătorii răi şi nepotriviți au fost cei care au compromis un sistem, în esență bun, ci, dimpotrivă, sistemul totalitar e cel care a degradat omul.

Fără puncte de referință spirituale, fără un sistem de valori absolute, bine ierarhizate, sistemele totalitare au promovat indivizi care, terorizați de ideologie, au impus criterii şi standarde morale relative, lăsând în acelaşi timp ca tot felul de degradări şi pervertiri să prolifereze în natură şi societate[23].

Caracterul malign al totalitarismului este pe deplin relevat de faptul că, deşi unele idei ce au stat la baza „reeducării” îşi au originea în Occident (aşa cum am încercat să demonstrăm prin paginile de față), efectele cele mai perverse ale acestora nu au fost cu putință decât în cadrul sistemelor totalitare.

Publicat în Ilie Popa (ed.) *„Experimentul Piteşti” - comunicări prezentate la Simpozionul «Experimentul Piteşti – reeducarea prin tortură,* ediția a III-a, Piteşti, 26-28 septembrie 2003, Piteşti, Fundația Culturală „Memoria”, 2004, pp. 129-137

[22] *Apud* Jean E. Charon, *L'esprit de la Science*, PUF, Paris, 1983, p. 23

[23] Părintele Galeriu, *op. cit.*, p. 70